

УДК 343.9

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ДОСЯГНЕНЬ КОГНІТИВНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Станіслав БРАВЕРМАН,
аспірант кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовані особливості отримання вербальної та невербальної інформації під час проведення допиту за методом когнітивного інтерв'ю. Визначена специфіка сприйняття інформації очевидцями злочинів та обґрунтована необхідність використання спеціальних методів активізації пам'яті під час проведення слідчих дій.

Ключові слова: особистість, пізнання, пам'ять, когнітивна психологія, когнітивне інтерв'ю, допит, ідеальні сліди, активізація пам'яті, пригадування.

SOME ASPECTS OF USING THE ACHIEVEMENTS OF COGNITIVE PSYCHOLOGY DURING INTERROGATION AT THE STAGE OF PRE-TRIAL INVESTIGATION

Stanislav BRAVERMAN,
Postgraduate Student of the Department of Legal Psychology
of National Academy of Internal Affairs

SUMMARY

The article analyzes the features of obtaining verbal and non-verbal information during interrogation using the cognitive interview method. The specificity of perception of information by witnesses of crimes is determined and the necessity of using special methods of activating memory during investigative actions is substantiated.

Key words: personality, cognition, memory, cognitive psychology, cognitive interviews, interrogation, perfect tracks, activation of memory, remembering.

Актуальність дослідження, постановка проблеми. Для успішного проведення опитування (допиту) слідчий у ході діалогу з учасниками кримінального процесу повинен використовувати тактичні прийоми й методи, що зводять до мінімуму вплив негативних факторів на здатність опитуваних осіб давати повні й достовірні показання. Серед розробок закордонних і вітчизняних учених є значна кількість психологічних методів активізації пам'яті свідків і потерпілих. Це судовий гіпноз, нейролінгвістичне програмування, поліцейський допит і ряд інших. Проте питанням застосування когнітивного інтерв'ю як ефективного інструмента, що може суттєво підвищити кількість і якість інформації, одержуваної в ході опитування (допиту), у вітчизняній фаховій літературі присвячено недостатньо уваги. Саме це, а також активний розвиток когнітивної психології в останні десятиріччя, зумовлює актуальність дослідження.

Стан дослідження. Питання методики й тактики проведення допиту в своїх працях висвітлювали багато відомих учених-криміналістів, серед яких О.Я. Баєв, Ф.В. Глазирін, В.Г. Гончаренко, А.В. Дулов, Г.О. Зорін, В.О. Конової, М.В. Салтєвський, В.Ю. Шепітько та інші. Значну увагу особливостям отримання достовірної інформації під час згадування під час допиту приділено у монографії Д.В. Затенацького «Ідеальні сліди в криміналістиці (техніко-криміналістичні та тактичні прийоми їх актуалізації)» [16]. Проте організація безпосереднього впровадження зазначених теоретичних розробок у практику правоохоронних органів України і сьогодні залишається досліджена недостатньою мірою.

Метою статті є аналіз методики проведення допиту з використанням когнітивного інтерв'ю в психологічному

аспекті й можливостей застосування механізмів активізації пам'яті в роботі вітчизняних слідчих.

Методи дослідження. Методологічну основуведеного дослідження становлять положення теорії пізнання і загальної теорії криміналістики. В процесі підготовки роботи нами було використано систему методів наукового пізнання, основними з яких є: порівняльний, системно-структурний метод, формально-логічний метод, функціональний метод.

Виклад основного матеріалу. Інтерв'ю є одним із найдавніших і широко розповсюджених методів одержання інформації про особистість. Під час бесіди слідчий одержує інформацію, задаючи певні питання допитуваному й вислухуючи його відповіді.

Допит за методом когнітивного інтерв'ю виник на перетині двох наук – когнітивної психології та криміналістики. Когнітивна психологія вивчає пізнавальні процеси, що формують у людській свідомості інформаційний базис його уявлень про навколишній світ. Завдання слідчого – розкрити цей інформаційний базис і вивчити ті його частини, які необхідні для розслідування злочину.

В.О. Образцов та С.М. Богомолова визначають когнітивне інтерв'ю як метод одержання достовірної, вичерпної особистісної (суб'єктивної) інформації від потерпілих і свідків злочину про ознаки зовнішності, поведінку злочинця (злочинців) і обставини вчиненого їм (ними) на основі реалізації системи прийомів, що базуються на досягненнях когнітивної психології [20].

Когнітивна психологія як наукова школа зародилася в 60-х роках ХХ століття і, швидко набравши відповідної динаміки, стала одним із головних напрямів сучасної

зарубіжної психології. За визначенням Роберта Солсо, когнітивна психологія охоплює весь діапазон психічних процесів – від відчуття до сприйняття, нейронауки, розпізнавання шаблонів поведінки, уваги, свідомості, навчання, пам'яті, формування понять, мислення, уяви, запам'ятовування, мови, інтелекту, емоцій і процесів розвитку; вона стосується різноманітних сфер поведінки [24].

Авторами методу когнітивного інтерв'ю є американські фахівці Рональд Фішер та Едвард Гейзельман [2]. Вони присвятили багато років своєї наукової кар'єри дослідженням у галузі когнітивної психології й дійшли висновку, про доцільність застосування накопичених у цій галузі науки знань у кримінально-правовій практиці.

Особливу значимість для слідчого представляють достовірні, повні й точні свідчення. Але не завжди вдається одержати всю інформацію, що цікавить слідство. Крім стандартних методів ведення допиту, метод когнітивного інтерв'ю базується на одержанні інформації про злочинця, подію що відбулася, значимих фактів від допитуваних осіб із застосуванням методів активізації пам'яті й процесів пригадування. Встановлення психологічного контакту стимулює допитуваних осіб до надання інформації про відомі їм події і відновлення обставин, що відбулися, спонукає їх до викладення більшого обсягу інформації. У сукупності із традиційними тактиками допиту метод когнітивного інтерв'ю надає ефективне сприяння слідчому.

З огляду на практику використання когнітивного інтерв'ю в розслідуванні злочинів цей метод найбільш ефективний під час допиту свідків і потерпілих. У зв'язку з тим, що ці особи найбільш піддані стресу, найчастіше перебувають у пригніченому або навпаки збудженому стані, цей метод допомагає їм під час пригадування певних подій, що представляють значимість для слідства. У разі пригадування певних подій частину з них допитуваний може легко відтворити, але інша частина, хоч і фрагментарно, втрачається. Проте ці події все одно залишають свій слід у пам'яті особи, тому їх можна пригадати за допомогою методів активізації пам'яті.

За даними численних закордонних досліджень, застосування методу когнітивного інтерв'ю дає значний приріст отриманої інформації – від 30 до 70% порівняно зі стандартним поліцейським допитом. Причому збільшується не тільки кількість одержуваної інформації про обставини злочину, але і її якість.

Більшість закордонних дослідників у галузі криміналістичної психології вважає, що когнітивне інтерв'ю – це одна з найбільш значущих розробок у судовій психології за останні двадцять років. На думку закордонних учених, цей метод активізації пам'яті за ефективністю можна порівняти із судовим гіпнозом, водночас він не вимагає письмової згоди на проведення процедури [12].

Когнітивне інтерв'ю практично не має вікових обмежень. Дослідження показали, що когнітивне інтерв'ю є ефективним засобом для роботи як з дітьми від 4 років, так і з дорослими.

Однак метод не може розглядатися як засіб для вирішення всіх проблем, він служить доповненням до традиційних методів розслідування й збору інформації.

Дуже важливо правильно застосовувати метод активізації пам'яті вже з найперших контактів зі свідками й потерпілими, щоб одержати якомога повнішу інформацію й не спотворити вже наявну. Особливо це важливо під час роботи з дітьми.

Зазвичай, чим менше часу проходить між подією злочину й згадуванням, тим більше інформації слідчий може одержати в ході допиту.

Обмеження методу полягає в тому, що когнітивне інтерв'ю може застосовуватися тільки до очевидців подій,

які готові співпрацювати із правоохоронними органами. В окремих випадках можливе проведення цієї слідчої дії з підозрюваним, зацікавленим в об'єктивному розслідуванні.

Структура когнітивного інтерв'ю схожа на типову методичну схему допиту. Однак за загальною зовнішньою подібністю є істотні відмінності в змістовному наповненні окремих етапів. Враховуючи отримані результати, використання методу когнітивного інтерв'ю поряд із загальними прийомами допиту є більш ефективним.

Під час проведення досудового розслідування слідчий повинен вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила [1].

Усі відомості, які одержує слідчий, можна розділити на дві категорії:

- матеріальні сліди злочину – пов'язані зі злочином зміни в елементах уречевленої навколишньої обстановки, що утворилася внаслідок механічного, хімічного, біологічного, термічного або іншого взаємовпливу (наприклад, сліди знарядь зламу, різноманітних дій злочинців, потерпілих, переміщення предметів або речовин, їх наявність або відсутність у певному місці, втрата або набуття ними певних ознак, властивостей тощо);

- ідеальні (нематеріальні) сліди злочину (уявні образи) – сліди-відображення у свідомості людей і збережена в їхній пам'яті криміналістично-значуща інформація. Вони в інформаційному плані є більш смісними і відображають як весь об'єкт загалом, так і окремі його частини.

Сліди пам'яті є джерелами вербальної (словесної) інформації щодо форми і властивостей об'єкта, але вони – суб'єктивні.

У найзагальнішому вигляді процес одержання суб'єктивної інформації про злочин від свідків і потерпілих може бути описаний у такий спосіб:

- формування ідеальних слідів у пам'яті свідків і потерпілих у вигляді психічних репрезентацій (відображень), пов'язаних із подією, що відбулась;
- одержання інформації про подію, пов'язані зі злочином («зчитування» ідеальних слідів), у ході допиту;
- сприйняття всієї отриманої інформації слідчим і подальша робота з нею.

Очевидці злочинів є носіями цінної інформації, яка необхідна для відновлення об'єктивної картини злочину. Інформація «зчитується» у ході спілкування з ними й реалізується за допомогою відповідних структур (комунікативних, інтерактивних і перцептивних у їхній нерозривній єдності).

Однак через різні причини від свідків і потерпілих не завжди вдається одержати повну інформацію про те, що відбулось. Це пов'язане з тим, що в ході допиту часто не враховуються фактори, які впливають як на одержання, зберігання й відтворення інформації, так і на результативність міжособистісної взаємодії загалом.

Щоб урахувати вплив цих факторів, слідчий повинен мати загальне уявлення про них, а також про те, як особистість сприймає навколишній світ.

Поведінкове інтерв'ю структуроване. Його основна мета полягає в аналізі інформації й діагностиці поведінки – спостереженні «правди-неправди» за трьома основними каналами: вербальним, паралінгвістичним і невербальним. Основна мета поведінкового інтерв'ю – це вільна розмова з метою збору інформації про вчинену дію, тоді як допит є обвинувальною взаємодією з підозрюваною особою, яка проводиться в контрольованому середовищі, і його мета – переконати підозрюваного розповісти правду. Проведення інтерв'ю не повинно супроводжуватися обвинуваченнями. І це має бути так, навіть коли в слідчого є

підстави вважати, що допитувана особа має відношення до злочину або говорить неправду. Не обвинувачуючи, слідчий може встановити більш глибокий зв'язок з підозрюваним, і тим самим сприяти подальшому отриманню інформації. Винна людина швидше за все добровільно надасть корисну інформацію, якщо питання ставляться в нейтральній формі.

Поведінкові реакції на запитання під час інтерв'ювання можуть бути інтерпретовані більш надійно, коли питання ставляться, як у звичайній розмові. Слідчий повинен залишитися нейтральним і об'єктивним протягом збору інформації. Під час допиту слідчий повинен уважно стежити за поведінковими реакціями допитуваного на задані питання. Постава, зоровий контакт, міміка, вибір слів і відповіді можуть надати додаткові дані. В остаточному підсумку слідчий повинен оцінити правдивість слів допитуваного. Насамперед, поряд з незалежною оцінкою фактичної інформації, оцінюються поведінкові реакції.

Слідчий повинен використовувати всі можливості для проведення інтерв'ю з учасниками кримінального провадження, незалежно від того, представляють їх свідчення тільки фрагментовані дані або в них відсутні конкретні докази.

Рекомендується наступний порядок проведення опитування: інтерв'ювання жертви, потім очевидців, інших свідків і в останню чергу – підозрюваних. Основні правила проведення когнітивного інтерв'ю включають: розробку попереднього плану; забезпечення відповідної обстановки; попереднє ознайомлення з фактами про події; побудову тактики проведення когнітивного інтерв'ю; безперервність інтерв'ю; адекватна поведінка й спосіб висловлення; встановлення й забезпечення контакту з допитуваним.

У зв'язку з цим підготовка до проведення когнітивного інтерв'ю має містити у собі такі пізнання:

- по-перше, правові знання про об'єктивні й суб'єктивні ознаки складу злочину, так само як і пізнання кримінально-процесуальних норм;
- по-друге, спеціальні пізнання: кримінологічні пізнання в сфері вчинення злочину, особливо у зв'язку з емпіричними пізнаннями відносно способу здійснення злочину (під час підготовки когнітивного інтерв'ю за допомогою встановлення контакту з фахівцями необхідно компенсувати дефіцит відносно професійних пізнань);
- по-третє, знання про обставини злочину: факти й обставини, що лежать в основі проведеного когнітивного інтерв'ю, повинні бути повністю встановлені. Вони можуть бути встановлені суб'єктом інтерв'ю з інформації, отриманої під час огляду місця події, під час здійснення інших первісних слідчих дій і оперативно-розшукових заходів, включаючи інформацію, отриману зі свідчень жертв, очевидців та інших свідків;
- по-четверте, знання для інтерв'ювання: повинні бути вивчені інформаційні поліцейські системи, щоб одержати якнайбільше даних про допитувану особу: місце проживання, оточення, родинний стан, соціальний статус, професія, засоби пересування, контакти з поліцією, попередні вироки. Це необхідно для того, щоб у комбінації з пізнаннями про особистість розробити стратегію проведення інтерв'ю.

Під час підготовки до інтерв'ю слід аналізувати всю наявну доступну інформацію про злочин, злочинця та жертв. Повинні бути вивчені всі матеріали в справі, особливо ті, які пов'язані з речовинними доказами й даними про способи здійснення злочину (*modus operandi* – «метод дії»). Перевіряються всі доступні дані про підозрюваного. Дані можуть мати відношення до особистої власності, минулого, зв'язків з жертвою, мотивів, алібі й до можливостей здійснення злочину. За можливістю інтерв'ю слід про-

водити в обстановці, що знайома допитуваному. Це надає йому психологічних переваг.

Якщо особу вже інтерв'ювали інші представники правоохоронних органів, то в цьому разі з ними необхідно встановити контакт і за певних обставин вони можуть бути залучені до участі в інтерв'ю. Якщо особа, з якою має бути проведене інтерв'ю, має кримінальне досє, то воно повинне бути докладно вивчене.

Під час проведення інтерв'ю зі свідком можуть бути застосовані наступні когнітивні техніки [3]:

- реконструкція подій: техніка, яка дозволяє допитуваному спробувати відновити у своїй пам'яті те, що відбулося, подумки зосереджуючись на ньому;
- повідомлення цілої інформації: техніка, що ставить перед собою завдання зосередження уваги допитуваного на злочині, для відтворення відомої йому інформації з урахуванням усіх, навіть найменш значних деталей;
- пригадування подій в іншому порядку: метою цієї техніки є те, щоб допитуваний розповів про події, що відбулися, не дотримуючись хронологічної послідовності (наприклад, якщо до нього звернуться із проханням розповісти про те, що трапилося, у зворотному порядку тощо);
- зміна точки зору: мета використання цієї техніки полягає в тому, щоб допитуваний виклав події з позиції іншого учасника, поставивши себе на його місце (наприклад, жертви) і представляючи собі, що він міг би побачити.

Під час проведення допиту свідків за методом когнітивного інтерв'ю важливо приділяти увагу їх особистісним якостям та мотивам поведінки. Б. Ганчевські [6] пропонує з цією метою групування свідків за наступними категоріями:

- жертви (до потерпілих необхідно ставитися з розумінням їхнього статусу; у жодному разі не можна створювати в них відчуття, що їм не вірять або що вони винні в тому, що сталося);
- свідки, що виявляють сприяння (проявляють бажання допомагати слідству й надають повну інформацію, самі зв'язуються з поліцією; але необхідно мати на увазі, що свідки, що виявляють сприяння, не завжди є надійними);
- очевидці (це найважливіші свідки, вони повинні розповісти своїми словами про спостережувану ними подію);
- свідки, що неохоче дають показання (вони відрізняються ворожим ставленням до слідства, неохоче співпрацюють через упертість, острах, незацікавленість або ж зв'язок з підозрюваним);
- мовчазні або незацікавлені свідки (ці свідки не бажать надавати інформацію або допомагати слідству);
- злякані свідки (особи, які побоюються, що підозрюваний або його співучасники можуть їм помститися, якщо вони сприятимуть правоохоронним органам);
- ненадійні свідки (під час інтерв'ювання такого свідка часто помічаються очевидні розбіжності у висловлюваннях; щоб перевірити надійність таких показань, необхідно зрозуміти, яким чином свідок отримав відповідну інформацію, наскільки хороша у нього пам'ять, в чому полягає його особистий інтерес в конкретному випадку);
- упереджені свідки (такі свідки з готовністю надають інформацію, але їх показання стосовно підозрюваного або жертви є упередженими, часто мотивом такої поведінки є бажання помститися підозрюваному);
- ворожі свідки (вони не виявляють схильності давати будь-яку інформацію слідству, налаштовані вороже і всіляко чинять опір проведенню інтерв'ю);
- сором'язливі свідки (якщо свідкові не вистачає впевненості у собі, у нього слабо розвинені мовні

навички, то в цьому випадку слід докласти максимум зусиль, щоб його заспокоїти);

– свідки, що дають неправдиві показання (подібних свідків необхідно уважно вислухати, нічим не показуючи, що їм не вірять, а після отримання достатньої кількості суперечливих та об'єктивно невірних свідчень нагадати про кримінальну відповідальність за надання неправдивих свідчень в суді; це може мотивувати свідка припинити спроби вводити слідство в оману);

– малолітні свідки (допит такого свідка проводиться у присутності законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря [1]).

У кожному випадку необхідно мати на увазі індивідуальність свідка. Як у дорослих, так і в дітей індивідуальні особливості формуються під впливом навколишнього середовища, соціального стану й виховання. Інтерв'ювання дітей може бути проведене, коли їх здатність до сприйняття достатньо розвинена. Діти дошкільного віку зазвичай не мають інтелектуальних навичок до неправдивих свідчень. Вони живуть поточним моментом і демонструють щирі міміку й жести. У віці між 4 і 7 роками вони не можуть логічно диференційовано або обґрунтовано відтворювати факти й обставини; у них немає відчуття тривалості, частоти, послідовності й періодів, але вони мають здатність відтворювати переживання й почуття. Діти у віці від 7 до 10 років мають більш диференційовані спостережливі вміння, їх свідчення мають більший зв'язок з реальністю. Навіть якщо дитина розуміє дійсну сутність події, що відбулася, дуже часто, залежно від її фізичних або розумових можливостей, вона може не зуміти пригадати події або систематизувати їх таким чином, щоб свідчення можна було зазначити в протоколі про проведення інтерв'ю.

Цілями проведення інтерв'ю з особою, викритою у злочині, є: встановлення істини; одержання визнання його провини; встановлення особистості співучасників і помічників; виключення одних учасників і встановлення інших; одержання додаткової інформації про обставини, за яких був вчинений злочин; встановлення нових напрямів для розкриття злочину; знаходження нових або додаткових речових доказів, таких як зброя, документи, викрадене майно тощо; одержання додаткової інформації для підтвердження або виключення певного факту; одержання додаткової інформації, яка може привести до розкриття інших незаконних дій або нерозкритих до цього моменту злочинів [6].

Під час запровадження допиту за методикою когнітивного інтерв'ю необхідно чітко формалізувати етапи його проведення. Розглянемо їх детальніше.

Початковий етап. Слідчий надає можливість допитуваний особі заспокоїтися й пристосуватися до оточуючого середовища, встановлює з нею психологічний контакт, необхідний для подальшого співробітництва. Слідчий переконує допитуваного у винятковій важливості його свідчень і в необхідності їх надання.

Пояснення мети. У завдання слідчого входить стимулювання процесу пригадування особою подій, що відбулися, й інструктаж про те, що в ході надання свідчень необхідна максимальна концентрація, точність і послідовність показань і в жодному разі не можна вгадувати відповіді.

Ініціація вільної розповіді. Слідчий пропонує допитуваний особі викласти події, що відбулися, й виступає в ролі уважного слухача. Протягом розповіді не рекомендується перебивати, ставити запитання, переривати, квапити. Завдання слідчого полягає у фіксації значущої інформації й визначенні уточнюючих питань.

Розширений пошук. Допитуваному пропонується сконцентруватися на події, що відбулася (для посилення зосередженості можна запропонувати закрити очі), відтворити окремі фрагменти події (приміром, момент, коли

злочинець погрожував зброєю, вимагаючи віддати гроші), викласти події з огляду на те, як допитуваний це бачить, попросити докладніше описати об'єкт (особа злочинця, зброя, автомобіль). За необхідності можна повернутися до якої-небудь окремої події й детальніше її описати.

Оглядовий етап. Слідчий повільно й чітко озвучує допитуваному все, що було зафіксовано в протоколі, й відразу ж пропонує допитуваному перервати його, якщо він помітить будь-які невідповідності або захоче доповнити свої свідчення.

Завершальний етап. Слідчий уточнює необхідну інформацію про особу допитуваного, висловлює подяку за надану допомогу й сприяння слідству, надає контактну інформацію для того, щоб допитуваний міг повідомити, якщо згадає що-небудь ще.

Висновки. Таким чином, мета допиту з використанням методу когнітивного інтерв'ю полягає в тому, щоб за допомогою певних тактичних прийомів активізувати пам'ять допитуваної особи й допомогти їй згадати важливі для кримінальної справи факти, обставини, моменти. У зв'язку з цим можна рекомендувати слідчим проводити такий допит під час розслідування злочинів в умовах дефіциту інформації для висунення пошукових і слідчих версій.

Також, на нашу думку, однією із причин того, що злочини розслідуються не завжди якісно, є відсутність у слідчих необхідних знань про особливості збереження особистісної інформації й відповідних навичок її «вилучення» з пам'яті допитуваного. Саме в цьому аспекті набуває особливої актуальності запровадження додаткових навчально-кваліфікаційних курсів з тактики інтерв'ювання серед працівників вітчизняних правоохоронних органів.

Список використаної літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 15.10.2019).
2. Geiselman R. Edward. The cognitive Interview: An Innovative Technique for Questioning Witnesses of Crime / Geiselman R. Edward, Fisher Ronald P. // Journal of Police and Criminal Psychology. 1988. Vol. 4. №2. P. 2–5.
3. Fisher Ronald P. The cognitive interview method of conducting police interviews: Eliciting extensive information and promoting Therapeutic Jurisprudence / Fisher Ronald P., Geiselman R. Edward. *International Journal of Law and Psychiatry*. 2010. №33. P. 321–327.
4. Бахін В.П. Тактика допиту : навч. посіб. / В.П. Бахін, В.К. Весельський. Київ : НВТ «Правник», 1997. 64 с.
5. Барабаш Т.М. Щодо допустимості використання доказів у кримінальному процесі України. *Виявлення, фіксація та використання доказів у процесі досудового слідства* : спецвип. : у 2 ч. Луганськ : ЛАВС МВС ім. 10-річчя незалежності України, 2005. Ч. 1. С. 56.
6. Ганчевски Б. Психодіагностика кримінального поведіння. Софія : Албатрос, 2011. 624 с.
7. Гончаренко В.Г. Тактика психологічного впливу на попередньому слідстві : навч. посіб. / В.Г. Гончаренко, Ф.М. Сокиран. Київ : Укр. акад. внутр. справ, 1994. 48 с.
8. Гримак Л.Г., Хабалев В.Д. Следственный гипноз и права человека. *Государство и право*. 1997. № 4. С. 47–48.
9. Доспулов Г.Г. Психология допроса на предварительном следствии. Москва : Юрид. лит., 1976. 112 с.
10. Дулов А.В. Тактика следственных действий / А.В. Дулов, П.Д. Нестеренко. Минск : Выш. шк., 1971. 237 с.
11. Затецкий Д.В. Идеальные следы как объект исследования криминалистики. Проблемы законности. Харьков : Нац. юрид. акад. України, 2007. Вип. 85. 190 с.
12. Зерин С.Н. Психологические методы активизации памяти свидетелей и потерпевших. Методическое пособие.

Следственный комитет РФ. Главное управление криминалистики. Москва, 2013. 96 с.

13. Зинченко П.И. Непроизвольное запоминание. Москва, 1961. 562 с.

14. Зинченко Т.П. Когнитивная и прикладная психология. Москва : МПИ ; Воронеж : НПО «МОДЭК», 2000. 608 с.

15. Зорин Г.А. Руководство по тактике допроса : учеб.-практ. пособие / Г.А. Зорин. Москва : Юрлитинформ, 2001. 320 с.

16. Ідеальні сліди в криміналістиці (техніко-криміналістичні та тактичні прийоми їх актуалізації) : монографія ; за ред. В.Ю. Шепітька. Харків : Право, 2010. 160 с.

17. Коновалова В.Е. Допрос: тактика и психология. Харьков : Изд-во СПД ФЛ Вапнярчук Н.Н., 2006. 176 с.

18. Кузнецова С.В. Тактика допроса несовершеннолетних / С.В. Кузнецова, Т.С. Кобцова. Москва : Экзамен, 2004. 93 с.

19. Образцов В.А., Богомолова С.Н. Допрос свидетеля и потерпевшего по методу когнитивного интервью. *Следственные действия. Криминалистические рекомендации. Типовые образцы документов* / отв. ред. В.А. Образцов. Москва : Юрист, 1999. С. 68–81.

20. Образцов В.А., Богомолова С.Н. Криминалистическая психология: Учеб. пособие для вузов. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2002. 447 с.

21. Полстовалов О.В. Совершенствование тактических приемов криминалистики на основе современных достижений психологической науки : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Уфа, 2000. С. 26.

22. Салтєвський М.В. Криміналістика : підручник : у 2 ч. / М. В. Салтєвський. Харків : Консум, 2001. Ч. 2. 528 с.

23. Скориніна О.В., Хомуленко Т.Б. Когнітивний стиль і пам'ять: парадокси дослідження : монографія. Харків : ІНЖЕК, 2003. 323 с.

24. Солсо Р. Когнитивная психология. 6-е изд. Санкт-Петербург : Питер, 2006. 589 с: ил.

25. Шепітько В.Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : монографія. Харків : Харків юрид., 2007. 432 с.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Браверман Станіслав Олександрович – аспірант кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Braverman Stanislav Oleksandrovyich – Postgraduate Student of the Department of Legal Psychology of National Academy of Internal Affairs

braverman.stas@gmail.com